

Ο HENRI DE SAINT-SIMON ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΙΝΗΣΗ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ*

I

Ο Claude-Henri Rouvroy comte de Saint-Simon (1760-1825) θεωρείται ως ένας από τους πρώτους κοινωνικούς μεταρρυθμιστές της Γαλλίας και θεμελιωτής της επιστήμης της κοινωνιολογίας¹. Η επίδραση που άσκησε στο γαλλικό και ευρύτερα στο ευρωπαϊκό πνεύμα όφειλεται όχι μόνο στα γραπτά του αλλά και στον τρόπο ζωής του και στη φλογερή ιδιοσυγκρασία του². Για να κατανοήσουμε την προσωπικότητά του θα πρέπει να μεταφερθούμε νοερά στο κλίμα και στην ατμόσφαιρα του κατ'έξοχην μεσσιανικού γαλλικού ρομαντισμού, της μοναδικής αυτής πνευματικής περιπέτειας που δημιουργήθηκε μέσα από τις κοσμοϊστορικές αναστατώσεις της Γαλλικής Επανάστασης.

Η άφύπνιση του πνεύματός του και η διαμόρφωση της σκέψης του όφειλονται —όπως συμβαίνει και σε πολλούς συγχρόνους του διανοητές— στις ιστορικές συγκυρίες όπου η μοίρα τοποθέτησε την ύπαρξή του. Είχε το πρόνομο να ζήσει τα συγκλονιστικά γεγονότα που σημάδεψαν την καμπή του

* Η παρούσα μελέτη έχει ανακοινωθεί στο Συνέδριο με θέμα: «Το Πνεύμα της Ευρώπης», που οργανώθηκε από το Πανεπιστήμιο Αθηνών, την Έταιρεία Φίλων Παναγιώτη Κανελλόπουλου και την Société Européenne de Culture, στις 6 Δεκεμβρίου 1999, στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

1. Βλ. Παναγιώτη Κανελλόπουλου, «Ο Άνθρωπος και οι κοινωνικοί αντιθέσεις, Αθήνα 1934, εις *Άπαντα Κοινωνιολογικά*, τ. 4ος, Αθήνα 1995, σ. 315.

2. Βλ. Henri Gouhier, *La jeunesse d'Auguste Comte et la formation du positivisme*, τ. 2: *Saint-Simon jusqu'à la Restauration*, Paris, Vrin, 1964, σ. 3: «Ce qui est original en Saint-Simon ce n'est pas la pensée, mais le tempérament...». Ο Σαιν Σιμόν, άνηψίδς του γνωστού άπομνημονευματογράφου duc de Saint-Simon, πίστευε πως ήταν άπόγονος του Καρλομάγνου και άφειλε να δοξαστεί ως ευεργέτης της ανθρωπότητας. Είχε άναθέσει μάλιστα στον καμαριέρη του να τον ξυπνάει κάθε πρωί στις 5 ή ώρα με την έξης φράση: *Souvenez-vous, Monsieur le comte, que vous avez de grandes choses à faire* (Θυμηθείτε, κύριε κόμη, πως έχετε να κάνετε μεγάλα πράγματα).

18ου πρὸς τὸν 19ο αἰῶνα καὶ νὰ νιώσει στὴν ἴδια του τὴ σάρκα τὶς ὠδίνες ποὺ κυοφόρησαν τὸν σύγχρονο εὐρωπαϊκὸ πολιτισμό. Ὁ ἴδιος ἀναφέρει ρητὰ τρεῖς πηγές τῆς φιλοσοφικῆς του ἔμπνευσης: τὸν Διαφωτισμό, τὸν πόλεμο τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀνεξαρτησίας— στὸν ὁποῖο συμμετέσχε ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ— καὶ τὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση³.

II

Ὁ Σαιν Σιμὸν κατέχει ἐξέχουσα θέση στὴν πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ ἱστορία τῆς Εὐρώπης. Ἡ συγγραφικὴ του δραστηριότητα ἀναπτύχθηκε κατὰ τὴν περίοδο τῆς ναπολεόντειας κυριαρχίας καὶ κατὰ τὴν πρώτη δεκαετία τῆς Παλινρθώσεως τῶν Βουρβόνων: συγκεκριμένα ἀπὸ τὸ 1803 ἕως τὸ 1825, ἔτος τοῦ θανάτου του.

Στραμμένος πρὸς τὸ ἀπώτερο μέλλον, θεωροῦσε ὅτι καθῆκον τῆς γενιᾶς του ἦταν νὰ τὸ προετοιμάσει κατὰ τὸν καλλίτερο δυνατὸ τρόπο ἀξιοποιώντας σωστὰ τὰ μαθήματα τοῦ παρελθόντος.

Ἡ φαντασία τῶν ποιητῶν, ἔγραφε, τοποθέτησε τὴ χρυσὴ ἐποχὴ στὴν αὐγὴ τοῦ ἀνθρώπινου εἶδους [...]. Ἡ χρυσὴ ἐποχὴ δὲν εἶναι καθόλου πίσω μας, εἶναι μπροστὰ μας, εἶναι στὴν τελειοποίησιν τῆς κοινωνίας. Οἱ πατέρες μας δὲν τὴν εἶδαν, τὰ παιδιὰ μας θὰ τὴν φθάσουν ἀποτε: σ' ἐμᾶς ἀνήκει νὰ τοὺς χαράξουμε τὸν δρόμο⁴.

Τὴν φιλοσοφικὴ ἐνατένιση συνδύαζε μὲ τὸν πρακτικὸ νοῦ. Ἀντίθετα ἀπὸ τὸν ἄλλο μεγάλο κοινωνικὸ δραματιστὴ καὶ σύγχρονό του, Charles Fourier, ὁ ὁποῖος συνέγραψε ἐκτενεῖς πραγματεῖες, δύσκολες ἀκόμα καὶ σήμερα νὰ ἀποκωδικοποιηθοῦν πλήρως⁵, ὁ Σαιν Σιμὸν προτιμοῦσε τὴ σύντομη γραφὴ καὶ τὴ σαφεῖ διατύπωση τῶν νοημάτων, ἔτσι ὥστε οἱ ἰδέες του νὰ εἶναι ἄμεσα ὑλοποιήσιμες. Τὰ κείμενά του ἀπευθύνονταν συχνὰ ὑπὸ μορφήν ἐπιστολῶν ἢ ὑπομνημάτων σ' ἐκείνους ποὺ θεωροῦσε ἐκάστοτε ὡς τοὺς πιὸ ἀρμόδιους ἀποδέκτες: στὸν Ναπολέοντα Βοναπάρτη, στὸν Λουδοβίκο 18ο, στοὺς πρίγκιπες τῆς Εὐρώπης, πρὸς τὶς παραγωγικὰς τάξεις—ἐπιχειρηματίες, τραπεζίτες, ἐμπόρους, ἐργάτες— ἢ καὶ πρὸς τοὺς «σύγχρονους» του γενικά.

Ὁ Γάλλος στοχαστὴς δὲν ἐπεξεργάσθηκε ἓνα ὁλοκληρωμένο φιλοσοφικὸ

3. Βλ. Henri de Saint-Simon, *Histoire de ma vie*, εἰς *Oeuvres complètes*, τ. 1ος, Slatkine Reprints, Genève, 1977, σ. 64 ἑπ.

4. Βλ. Henri de Saint-Simon, *De la réorganisation de la société européenne*, ὁ.π., τ. 1ος, σ. 247.

5. Σχετικὰ μὲ τοὺς πρώτους Γάλλους σοσιαλιστές, βλ. Μαρίας Μενεγάκη, *Histoire de la civilisation française XIXe siècle*, τ. 3: *Le mouvement des idées*, Paroussia, Athènes 1997, σ. 57 ἑπ.

σύστημα διότι, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Émile Durkheim, ἐνδιαφερόταν κυρίως νὰ δράσει ἄμεσα στὸ κοινωνικὸ γίγνεσθαι, προκειμένου νὰ δοθεῖ ἓνα τέλος στὴν Ἐπανάσταση ποὺ εἶχε ξεκινήσει τὸ 1789 καὶ ἐμελλε νὰ ἐξακολουθήσει ὁλόκληρο τὸν 19ο αἰῶνα⁶. Διατύπωσε ὅμως ἰδέες πρωτότυπες καὶ γόνιμες ποὺ θὰ καρποφορήσουν στὸ ἔργο τῶν μαθητῶν καὶ διαδόχων του, βάζοντας τὴν σφραγίδα του στὴ σύγχρονη κοινωνιολογικὴ σκέψη. Ὁ Karl Grün, ἓνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς Γερμανοὺς διανοούμενους ποὺ ἐπισκέφθηκαν τὴ Γαλλία κατὰ τὴν περίοδο τῆς Ἰουλιανῆς Μοναρχίας (1830-1848) γιὰ νὰ παρατηρήσει ἀπὸ κοντὰ τὶς ἐντονες ἰδεολογικὲς ζυμώσεις ποὺ γίνονταν σ' αὐτὴ τὴ χώρα, δῆλωνε σχετικὰ μὲ τὴν κληρονομιά τοῦ Σαιν Σιμόν:

Ὁ Σαινσιμονισμὸς εἶναι σὰν ἓνα κουτὶ γεμάτο σπόρους: τὸ κουτὶ ἀνοίχτηκε, τὸ περιεχόμενόν του σκορπίστηκε παντοῦ, ἀλλὰ κάθε σπειράκι βυῆκε ἓνα αὐλάκι καὶ τὰ εἶδαμε νὰ ξεφυτρώνουν ἀπὸ τὴ γῆ τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο⁷.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς στὸ πλούσιον καὶ πολυσύνθετον ἔργο του ἀνευρίσκουμε τὸ σπέρμα ὅλων τῶν μεγάλων ἰδεολογικῶν καὶ κοινωνικῶν κινήματων ποὺ διέτρεξαν τὸν 19ο αἰῶνα καὶ τροφοδοτοῦν ὥς τις μέρες μας τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα.

Πνευματικὸς πατέρας ἐνὸς Augustin Thierry (1795-1856) καὶ ἐνὸς Jules Michelet (1798-1874), συνέβαλε στὴ διαμόρφωση τῆς νέας ἀντίληψης γιὰ τὴ μελέτῃ τοῦ παρελθόντος καὶ τὴν ἱστορικὴ ἔρευνα. Ἐξ ἄλλου, ἡ διατύπωσή του γιὰ τὰ τρία στάδια τῆς ἱστορίας — τὸ μεταφυσικόν, τὸ θεολογικόν καὶ τὸ θετικόν — καὶ ἡ συνεργασία του μὲ τὸν Auguste Comte (1798-1857) ὁδήγησε αὐτὸν τὸν τελευταῖον στὴν διαμόρφωση τῆς θεωρίας τοῦ θετικισμοῦ, δηλαδὴ ἐνὸς φιλοσοφικοῦ συστήματος ποὺ ἀνταποκρινόταν στὰ νέα δεδομένα τῆς σύγχρονης ἀστικῆς κοινωνίας⁸.

Ἐπίσης, ὁ θεωρητικὸς τοῦ ἀναρχικοῦ σοσιαλισμοῦ Pierre-Joseph Proudhon (1809-1865) ὀφείλει στὸν Σαιν Σιμόν τὴ βασικὴ ἰδέα τῆς θεωρίας του: ὅτι ἡ διακυβέρνηση τῶν προσώπων πρέπει νὰ ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ τὴν διαχείριση τῶν πραγμάτων. Ὅσο γιὰ τοὺς Marx καὶ Engels, ἔχουν ἀντλήσει πολλὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν ἀνάλυση καὶ τὴν κριτικὴ ποὺ ἄσκησε στὸ ἀστικὸ καθεστῶς καὶ τὸν κατατάσσουν, ὡς γνωστόν, στοὺς θεμελιωτὲς τοῦ οὐτοπικοῦ — ὅπως τὸν ὀνομάζουν — σοσιαλισμοῦ⁹.

6. Βλ. Émile Durkheim, *Le socialisme. Sa définition — Ses débuts. La doctrine saint-simonienne*, Paris, P.U.F., 1971, σ. 118 ἐπ.

7. Βλ. C. Bouglé, *Socialisme français*, Paris, Armand Colin, 1941, σ. 74.

8. Τὸ ὅτι τὸ πρῶτον θεμέλιον αὐτοῦ τοῦ οἰκοδομήματος τέθηκε ἀπὸ τὸν Σαιν Σιμόν, ἂν καὶ τὸ ἀρνήθηκε ὁ Ἰδιος ὁ Α. Comte, ἔχει ἐπιβεβαιωθεῖ τόσο ἀπὸ τὸν Π. Κανελλόπουλον ὅσο καὶ ἀπὸ νεώτερους μελετητὲς τοῦ ἔργου τῶν δύο Γάλλων στοχαστῶν, ὅπως ὁ Henri Gouhier, ὁ Pierre Ansart, ὁ Georges Gurwitsch, κ.ἄ.

9. Βλ. Friedrich Engels, Karl Marx, *Les utopistes*, Paris, Maspéro, 1976.

Ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἀπελευθερωτικὰ κινήματα εἶτε κοινωνικὰ εἶτε ἐθνικὰ, ποὺ ἀναπτύχθηκαν κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολυτάραχου 19ου αἰώνα, ἀντλήσαν ἐπιχειρήματα ἀπὸ τὸ ὀπλοστάσιο ποὺ κληροδότησε στὴν ἀνθρωπότητα ὁ Σαὶν Σιμόν. Θὰ σταθῶ ἐδῶ σὲ δύο ἀπ' αὐτά: τὸ φεμινιστικὸ κίνημα καὶ τὸν φιλελευνισμό.

1. Τὸ 1803, σὲ ἡλικία 43 ἐτῶν, ὁ Σαὶν Σιμόν δημοσιεύει τὸ πρῶτο του ἔργο μὲ τὸν τίτλο *Ἐπιστολὲς ἐνὸς κατοίκου τῆς Γενεύης στοὺς συγχρόνους του*¹⁰, τὸ ὁποῖο μάλιστα τὸ στέλνει στὸν τότε Πρῶτο Ὑπάτο τῆς Γαλλίας, Λουδοβίκο Ναπολέοντα Βοναπάρτη. Στὸ κείμενο αὐτό, ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὴ θεωρία τοῦ Νεύτωνος περὶ τῆς παγκόσμιας ἐλξης τῶν οὐρανίων σωμάτων, ὁραματίζεται τὴν παγκόσμια ἐνοποίηση ὑπὸ τὴν αἰγίδα ἐνὸς ἀνωτάτου ὀργάνου ποὺ τὸ ὀνομάζει «Συμβούλιο τοῦ Νεύτωνος». Τὸ Συμβούλιο αὐτὸ ἀπαρτίζεται ἀπὸ 21 μέλη ἐκλεγμένα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὁλόκληρου τοῦ πλανήτη, ἀνάμεσα στοὺς μεγαλύτερους ἐπιστήμονες τοῦ κόσμου. Ὁ συγγραφέας παρουσιάζει τὸ σχέδιό του αὐτὸ ὡς ἓνα ὄνειρο καὶ δὲν δίνει παρὰ τίς γενικὲς γραμμές. Ὡστόσο εἶναι προφανὲς ὅτι ἀναγνωρίζει στὴν Εὐρώπη ἡγετικὸ ρόλο, ἀφοῦ προβλέπει τὴ διαίρεση τοῦ Πλανήτη σὲ τέσσερες ἐπικράτειες: τὴν ἀγγλική, τὴ γαλλική, τὴ γερμανική καὶ τὴν ἰταλική. Ὅρίζει δὲ πῶς:

Κάθε ἄνθρωπος, σὲ ὅποιο μέρος τοῦ πλανήτη καὶ ἂν κατοικεῖ, θὰ προσαρτηθεῖ σ' αὐτὲς τίς τέσσερες διαιρέσεις καὶ θὰ ἐγγραφεῖ νὰ ψηφίζει γιὰ τὸ Ἀνώτατο Συμβούλιο καὶ γιὰ τὸ Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας ὅπου ἀνήκει.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀναγγέλλει καὶ τὴν καλὴ εἵδηση γιὰ τὸ μισὸ πληθυσμὸ τῆς γῆς ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ γυναικεῖο φύλο, διευκρινίζοντας ὅτι στὴ λέξη «ἄνθρωπος» συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ γυναῖκα:

ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ, γράφει, ΘΑ ΓΙΝΟΝΤΑΙ ΔΕΚΤΕΣ ΝΑ ΨΗΦΙΖΟΥΝ ΚΑΙ ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΕΚΛΕΓΟΝΤΑΙ¹¹.

Ἡ μικρὴ αὐτὴ φράση, γραμμένη μάλιστα ἐπιγραμματικὰ καὶ μὲ κεφαλαῖα γράμματα, ἀνέτρεπε διὰ μιᾶς τίς προαιώνιες προκαταλήψεις περὶ βιολογικῆς, πνευματικῆς καὶ ἡθικῆς κατωτερότητας τῶν γυναικῶν, οἱ ὁποῖες ὄχι μόνον δὲν εἶχαν κλονιστεῖ καθόλου ἀπὸ τὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση, ἀλλὰ θεσμοθετήθη-

Φρίντριχ Ἐνγκελς, *Ὀδοπιστικὸς σοσιαλισμὸς καὶ ἐπιστημονικὸς σοσιαλισμὸς*, Ἐκδόσεις Θεμέλιο, Ἀθήνα 1980.

10. Bl. Saint-Simon, *Lettres d'un habitant de Genève à ses contemporains*, ὁ.π., τ. 1ος, σ. 5 ἐπ.

11. *Ibidem*, σελ. 50. Ἡ δισημία τῆς λέξης «homme» στὰ γαλλικὰ (ἄνθρωπος, ἄνδρας) ἐπισημάνθηκε ἀμέσως μετὰ τὴν Διακήρυξη τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τοῦ Πολίτη τοῦ 1789, ὅταν οἱ ἀρχές τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας ποὺ διακήρυσσε ἐφαρμόσθηκαν κυρίως στὸ ἀνδρικό φύλο.

καν ὀριστικὰ μὲ τὸν Ναπολέοντειο Κώδικα τὸ 1804, ὁ ὁποῖος καταδίκασε σὲ ἀδράνεια καὶ ὑποταγὴ τὶς Γαλλίδες, καθὼς καὶ τὶς ἄλλες Εὐρωπαϊές, στίς χῶρες ὅπου ἐπιβλήθηκε ὁ καταστατικὸς αὐτὸς χάρτης τοῦ ἀστικοῦ καθεστῶτος. Ὡς γνωστόν, χρειάστηκαν ἀγῶνες ἐνάμιση αἰῶνα γιὰ νὰ ἀναγνωριστεῖ τὸ δικαίωμα τῆς γυναικείας ψήφου στὴ Γαλλία (1946).

Ὁ Σαὶν Σιμὸν δικαίως θεωρήθηκε, μαζὶ μὲ τὸν Φουριέ¹², ὡς ὁ ἀπόστολος τῆς ισότητος τῶν φύλων. Τὸ πρῶτο ὀργανωμένο γυναικεῖο κίνημα ποὺ θὰ ἀναπτυχθεῖ στὴν Γαλλία καὶ θὰ ἔχει ἀπὸ κίνηση σὲ ὁλόκληρη τὴν Εὐρώπη, ἀπὸ τὸ 1830 καὶ μετὰ, θὰ δραστηριοποιηθεῖ κάτω ἀπὸ τὴ σημαία τοῦ Σαινισιμονισμού.

2. Τὸ δεύτερο κίνημα ἀφορᾷ τὸν ἐθνικοαπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. Εἶναι ἀξιοσημείωτο πὼς σ' ἓνα σχετικὰ σύντομο καὶ γενικόλογό κείμενο, ὅπως αὐτὸ ποὺ προαναφέραμε, ὁ Σαὶν Σιμὸν δὲν παραλείπει νὰ ἐνδιαφερθεῖ καὶ γιὰ τὴ θέση τῆς σκλαβωμένης τότε Ἑλλάδας μέσα στὸ εὐρωπαϊκὸ γίγνεσθαι. Ὑπενθυμίζοντας πὼς οἱ Ἕλληνες ποὺ βρισκόνταν κάτω ἀπὸ ἀσιατικὸ ζυγὸ ἀποτελοῦσαν μέρος τοῦ εὐρωπαϊκοῦ λαοῦ, προτρέπει τοὺς Εὐρωπαίους νὰ συνασπισθοῦν γιὰ νὰ τοὺς ἀπελευθερώσουν:

*Οἱ Εὐρωπαῖοι, γράφει, θὰ ἐνώσουν τὶς δυνάμεις τους καὶ θὰ ἐλευθερώσουν τοὺς ἀδελφούς τους Ἕλληνες ἀπὸ τὴν κυριαρχία τῶν Τούρκων*¹³.

Ὅταν, εἴκοσι χρόνια ἀργότερα, μετὰ τὸ ξέσπασμα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821, θὰ φουντώσει στὴν Εὐρώπη τὸ φιλελληνικὸ κίνημα, ὁ Σαὶν Σιμὸν θὰ προσχωρήσει ἀνεπιφύλακτα σ' αὐτό. Σὲ μία Εὐρώπη ποὺ τὴν θέλει ἐνωμένη καὶ εἰρηνική, βρῖσκουν, παρὰ ταῦτα, δικαίωση στὰ μάτια τοῦ τὰ φιλοπόλεμα αἰσθήματα ποὺ ἐμπνέει στοὺς λαοὺς τῆς ἡ ἐνοπλῆ ἐξέγερση τῶν Ἑλλήνων γιὰ νὰ πάρουν, ὅπως λέει, καὶ αὐτοὶ μέρος στὴν ἐλεύθερη, εἰρηνική καὶ παραγωγικὴ ζωὴ τῶν ἐθνῶν. Πῶς θὰμποροῦσαν οἱ Εὐρωπαῖοι νὰ μείνουν ἀδιάφοροι, διερωτᾶται, στὴ θέα ἐνὸς λαοῦ περιώνυμου γιὰ τὴν καταγωγὴ καὶ γιὰ τὶς συμφορές του, λαοῦ ποὺ ἐθεωρεῖτο ἐξαφανισμένος ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς καὶ ἐπανεμφανίσθηκε αἰφνίδια μὲ τὶς ἀρχαῖες καὶ τὶς νέες ἀρετές του, ποὺ, ξεσηκωμένος ἐνάντια σὲ μίαν παράλογη τυραννία, μοιάζει νὰ ἀγωνίζεται ἐνάντια στὴ βαρβαρότητα ὅλων τῶν προηγούμενων αἰώνων. Γι' αὐτὸ καὶ βρῆκε

12. Βλ. Μαρίας Μενεγάκη, «Charles Fourier. Ἐνας πρόδρομος τοῦ γυναικεῖου κινήματος στὴ Γαλλία», *Νέα Ἑστία*, τ. 120, 1 Σεπτ. 1986, σ. 1166 ἐπ. Τῆς ἰδίας, «Ὁ θεσμός, τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογένειας στὸ φιλοσοφικὸ σύστημα τοῦ Charles Fourier», *Παρουσία*, τ. Δ' — 1986, σ. 54 ἐπ. (Ἀνάτυπο).

13. Saint-Simon, *Lettres d'un habitant de Genève...*, ὁ.π., σ. 56.

εὐγενικὲς ψυχὲς νὰ τὸν στηρίζουν, ποιητὲς νὰ τὸν ὑμνήσουν, ζωγράφους ποὺ θὰ καθιερώσουν τὴν ἡρωικὴ του ἀντίσταση καὶ τὶς νικηφόρες ἡττες του¹⁴.

III

Μία ἄλλη πτυχὴ τῆς πολὺπλευρης καὶ ἀνεξάντλητης συνεισφορᾶς τοῦ Σαὶν Σιμόν στὸν σύγχρονο εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸ εἶναι τὸ δραμὰ του γιὰ τὴν ἐνοποίηση τῆς Εὐρώπης. Ἡ ἐνοποίηση τοῦ κόσμου, ἡ παγκοσμιοποίηση, στὴν ὁποία προσέβλεπε, ἔπρεπε νὰ ξεκινήσει ἀπὸ τὴν Εὐρώπη, δοθέντος ὅτι ἡ εὐρωπαϊκὴ κοινωνία διέθετε ἤδη τὶς βασικὲς προϋποθέσεις: ὅμοια κοινωνικὴ δομὴ, κοινὴ θρησκεία καὶ κοινὴ πολιτιστικὴ κληρονομιά¹⁵.

Ἡ ἰδέα αὐτὴ διαπερνᾷ ὅλοκληρο τὸ ἔργο του, ἀφοῦ ἡ ἀναδιοργάνωση τῆς Εὐρώπης ἀποτελοῦσε τὸ σκοπὸ ὅλων τῶν προσπάθειῶν του καὶ τὴν ἀπόληξη ὅλων τῶν ἐνεργειῶν του. Δύο ὅμως δοκίμια, γραμμένα σὲ μιὰ κρίσιμη ἱστορικὴ στιγμή, παρέχουν συγκεκριμένες προτάσεις. Γράφτηκαν καὶ δημοσιεύτηκαν τὸ 1814 καὶ 1815, λίγο πρὶν τὴν ὀριστικὴ ἤττα τοῦ Ναπολέοντα στὸ Βατερλώ. Τὸ πρῶτο, μὲ τὸν τίτλο *Περὶ τῆς ἀναδιοργάνωσης τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας*, ἐκδόθηκε τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1814, παραμονὴ τῆς ἐναρξῆς τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου τῆς Βιέννης, καὶ παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, ὅπως ὑποδηλώνει ὁ εὐγλωττος ὑπότιτλος: *Περὶ τῆς ἀναγκαιότητας καὶ τῶν μέσων νὰ ἐνοποιηθοῦν οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης σὲ ἐνιαῖο πολιτικὸ σύστημα διατηρῶντας τὴν ἔθνικὴ ἀνεξαρτησία τοῦ καθενός*¹⁶.

14. Βλ. Olindes Rodrigues, *L'artiste, le savant, et l'industriel. Dialogue*, ὁ.π., τ. 5ος, σ. 214. Τὸ κείμενο, ἂν καὶ δημοσιευμένο μὲ τὸ ὄνομα τοῦ μαθητῆ του Ο. Rodrigues, εἶναι γραμμένο ὑπὸ τὴν ἄμεση ἐμπνευση τοῦ Σαὶν Σιμόν καὶ ἀνήκει στὸ ἔργο του. Δὲν εἶναι γνωστὴ ἡ ἀκριβὴς χρονολογία σύνταξης αὐτοῦ τοῦ κειμένου. Θὰ ἦταν πολὺ ἐνδιαφέρον νὰ ἐρευνηθεῖ διεξοδικότερα ἡ σχέση τοῦ Σαὶν Σιμόν μὲ τοὺς φιλελληνικοὺς κύκλους τῆς Γαλλίας καὶ τυχὸν γνωριμία του μὲ τὸν Ἀδαμάντιο Κοραΐ.

15. Τὸ μακρινὸ τοῦ δραμα ἦταν ἡ δημιουργία μιᾶς κοινωνίας ποὺ θὰ συμπεριλάμβανε ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῆς γῆς καὶ θὰ ἀναλάμβανε τὴ συστηματικὴ ἐκμετάλλευση τοῦ πλανῆτη τὸν ὁποῖο ὀνόμαζε «γαιοκτησία τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους», ἀλλὰ πάντα μὲ γνώμονα τὴν ὕλική βελτίωση καὶ τὴν ἡθικὴ ἀνύψωση τῶν πολλῶν.

16. *De la réorganisation de la société européenne ou De la nécessité et des moyens de rassembler les peuples de l'Europe en un seul corps politique en conservant à chacun son indépendance nationale*. Par M. le comte de Saint-Simon et par A. Thierry, son élève. Octobre 1814, ὁ.π., τ. 1ος, σ. 155 ἐπ. (Οἱ ἐργασίες τοῦ Συνεδρίου τῆς Βιέννης ἀρχισαν τὴν 1η Νοεμβρίου 1814). Τὸ δεῦτερο κείμενο, γραμμένο κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου τῶν ἑκατὸ ἡμερῶν, τὸ 1815, φέρει τὸν τίτλο *Opinion sur les mesures à prendre contre la coalition de 1815*.

Τὴν στιγμή ἀκριβῶς ποὺ βασιλεῖς καὶ πρίγκιπες, ὑπὸ τὴν καθοδήγηση τοῦ Μέντερνιχ, ἐπεξεργάζονταν τὴν σύσταση μιᾶς «Ἱερᾶς Συμμαχίας» μὲ σκοπὸ νὰ καταστέλλει τὶς κοινωνικὲς καὶ ἐθνικὲς ἐξεγέρσεις, ὁ Σαὶν Σιμὸν συνελάμβανε ἓνα σχέδιο ὁμοσπονδοποιήσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν. Ὁρθὰ ὁ Friedrich Engels θὰ ἐπισημάνει ἀργότερα πόσο πρωτοπόρος ὑπῆρξε γιὰ τὴν ἐποχὴ του καὶ πόση τόλμη ἀλλὰ καὶ ἱστορικὴ ὀξυδέρκεια διέθετε γιὰ νὰ κηρύσσει στοὺς Γάλλους συμμαχία μὲ τοὺς νικητὲς τοῦ Βατερλώ¹⁷. Μ' αὐτὸ τὸ κείμενο ὁ Σαὶν Σιμὸν γίνεται προφήτης τῆς διεθνοῦς ἀλληλεγγύης τῶν λαῶν ὡς βασικοῦ παράγοντα εὐμερείας καὶ εἰρήνης. Ἄς δοῦμε τὰ ἴδια του τὰ λόγια:

Θάρθει βεβαίως ἡ ἐποχὴ ποὺ οἱ λαοὶ δλόκληρης τῆς Εὐρώπης θὰ πρέπει νὰ ρυθμίσουν πρῶτα τὰ σημεῖα γενικοῦ συμφέροντος, πρῶτου κατέβουν στὰ ἐθνικὰ συμφέροντα· τότε οἱ συμφορὲς θ' ἀρχίσουν νὰ μειώνονται, οἱ ταραχὲς νὰ κατευνάζονται, οἱ πόλεμοι νὰ σβήνουν· ἐκεῖ κατευθυνόμαστε ἀκατάπανστα, ἐκεῖ μᾶς ὁδηγεῖ ὁ ροῦς τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος! Τί ὅμως ἀρμόζει στὴν ἀνθρώπινη φρόνηση, νὰ συρθοῦμε πρὸς τὰ ἐκεῖ ἢ νὰ τρέξουμε μόνοι μας¹⁸;

Δὲν θὰ σταθοῦμε ἐδῶ σὲ ὅλες τὶς λεπτομέρειες σχετικὰ μ' αὐτὴ τὴν ἐνοποίηση, δηλαδὴ πῶς θὰ συγκροτεῖται τὸ Εὐρωπαϊκὸ Κοινοβούλιο, ποιά ἡσχέση του μὲ τὰ ἐθνικὰ κοινοβούλια, ποιὲς οἱ ἀρμοδιότητές του (ποὺ τὶς βλέπει πολὺ ἐκτεταμένες), ποιὸς ὁ ρόλος τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, κλπ. Θ' ἀναφερθοῦμε μόνον σὺντομα σ' ἓνα σημεῖο ποὺ παρουσιάζει, κατὰ τὴν ἀποψή μας, ἰδιαιτέρο ἐνδιαφέρον: σ' αὐτὸ ποὺ ὁ συγγραφέας ὀνομάζει («εὐρωπαϊκὸ πατριωτισμό»).

Κατὰ τὸν Σαὶν Σιμὸν δὲν ἀρκεῖ νὰ ὀργανωθεῖ σὲ κοινὴ βάση ἡ οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ ζωὴ τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας. Γιὰ νὰ ριζώσει καὶ σταθεροποιηθεῖ αὐτὴ ἡ κοινωνία ἀπαιτεῖται ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρὲς μία δύναμη ποὺ θὰ συνενώσει τὶς ἐπιθυμίες, θὰ συντονίσει τὶς κινήσεις, θὰ καταστήσει τὰ συμφέροντα κοινὰ καὶ τὶς υποχρεώσεις στέρεες. Χρειάζεται ἐπίσης μία κοινὴ ἠθικὴ βάση καὶ μία πίστη ποὺ θὰ ἐμφυσήσει μέσα στὶς ψυχὲς τῶν λαῶν τὸ πατριωτικὸ φρόνημα, πρᾶγμα ποὺ δὲν σημαίνει τὴν προάσπιση τῶν γεωγραφικῶν συνόρων τῆς ἡπείρου ἀλλὰ τὴν προσήλωση σ' ἓνα κοινὸ κώδικα ἀξιών.

Μὲ τὴν παιδεία, τὶς προσωπικὲς διασυνδέσεις καὶ τὰ παραδείγματα, οἱ ἄνθρωποι μαθαίνουν νὰ συνδέουν τὸ ἀτομικὸ τους συμφέρον μὲ ἐκεῖνο τῆς κοινωνίας στὴν ὁποία ἀνήκουν. Τὸ συναίσθημα αὐτὸ, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀπορρέει ἡ τάση τῆς γενίκευσης τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος καὶ τῆς ταύτισής του μὲ τὸ γενικὸ εἶναι αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε («πατριωτισμό»). Αὐτὸ τὸ συναίσθημα, ἂν ἐπεκ-

17. Βλ. Φ. Ἐνγκελς, *Ὀδοιπορικὸς σοσιαλισμὸς καὶ ἐπιστημονικὸς σοσιαλισμὸς*, σ. 66.

18. Saint-Simon, *De la réorganisation...*, ὁ.π., τ. 1ος, σ. 247.

ταθεῖ ἀπὸ τὰ ἄτομα μιᾶς μεμονωμένης κοινωνίας σὲ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης, θὰ μπορεῖ νὰ ὀνομασθεῖ «εὐρωπαϊκὸς πατριωτισμός».

Ἐπομένως μία ἀπὸ τὶς ἀρμοδιότητες τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κοινοβουλίου εἶναι νὰ διευθύνει τὴν ἐκπαίδευση καὶ τὴ μόρφωση σὲ ὁλόκληρη τὴν Εὐρώπη καὶ μέσῳ αὐτῆς νὰ διαδόσκει ἕνα κώδικα ἠθικῆς γενικῆ, ἀλλὰ καὶ ἐθνικῆ καὶ ἀτομικῆ. Σ' αὐτὸν τὸν ἠθικὸ κώδικα θὰ πρέπει νὰ καταδεικνύεται ὅτι οἱ ἀρχές πάνω στὶς ὁποῖες θὰ στηρίζεται ἡ εὐρωπαϊκὴ συνομοσπονδία εἶναι οἱ καλύτερες, οἱ πιὸ στέρεες, οἱ μόνες ποὺ μποροῦν νὰ κάνουν τὴν κοινωνία ὅσο γίνεται πιὸ εὐτυχισμένη, στὸ βαθμὸ ποὺ ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ τὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τῆς μόρφωσής του.

Ὁ Maximilien Robespierre, σὲ μιὰ ἀγόρευσὴ του στὴ Συμβατικὴ Συνέλευση, τὸ 1793, χαρακτήριζε τὴν Διακήρυξή τῶν Δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτη τοῦ 1789 ὡς κείμενο μὲ «ἐγώϊστικὸ χαρακτῆρα καὶ στενότητα πνεύματος»:

Θὰ ἔλεγε κανεῖς, ἀναφωνοῦσε ὁ ρήτορας, πὼς ἡ Διακήρυξή σας ἐγινε γιὰ ἕνα κοπάδι ἀνθρώπων πλασμάτων κουρνιασμένο σὲ μιὰ γωνιὰ τοῦ πλανήτη, καὶ ὄχι γιὰ τὴν τεράστια οἰκογένεια στὴν ὁποία ἡ φύση ἔδωσε τὴ γῆ γιὰ κατοικία της.

Καὶ πρότεινε μιὰ νέα διακήρυξη ἡ ὁποία θὰ περιλάμβανε τὴν ἐξῆς ρήτρα:

Οἱ ἄνθρωποι ὅλων τῶν χωρῶν εἶναι ἀδελφία καὶ οἱ διάφοροι λαοὶ ὀφείλουν νὰ ἀλληλοβοηθοῦνται στὸ μέτρο ποὺ τὸ μποροῦν, ὅπως ἀκριβῶς οἱ πολῖτες τοῦ ἴδιου Κράτους¹⁹.

Τὸ ἰδεῶδες τοῦ οἰκουμενισμοῦ ποὺ διακήρυξε ὁ Διαφωτισμὸς καὶ ἐνέπνευσε κατὰ ἕνα σημαντικὸ μέρος τὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση, ἀποτελεῖ μιὰ ἀπὸ τὶς βασικὲς παραμέτρους τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος. Αὐτὸ τὸ ἰδεῶδες θέλησε νὰ μεταλαμπαδεύσει στὶς ἐπόμενες γενιές ὁ Σαιν Σιμόν μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του.

19. Βλ. Μαρίας Μενεγάκη, *Histoire de la civilisation française. XIXe s.*, τ. 1ος: *La Révolution Française*, Librairie Paroussia, Ἀθήνα 1997, σ. 75.